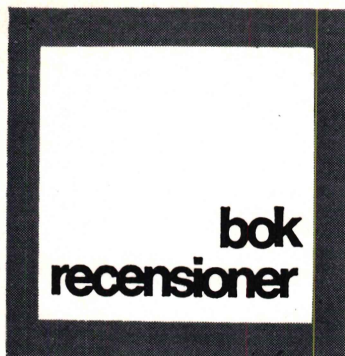

Psykosomatisk familjemedicin

HELM STIERLIN och MICHAEL WIRSCHING

När familjen är sjuk – om psykosomatiska sjukdomar

Natur och Kultur, Stockholm, 1987.

Stierling och Wirsching är psykoterapeuter och verksamma i Heidelberg som sedan länge har ett viktigt centrum för psykosomatisk behandling och forskning.

Det centrala i författarnas teori är att *hela* familjebilden (som även innefattar mor- och farföräldrar) måste beaktas när man behandlar psykosomatiska sjukdomstillstånd. Risken att man skall utveckla långvariga sådana tillstånd ökar om det har uppstått störningar i kommunikationsmönstret i familjen – med för hårt sammanflätade och avindividualiserade familjemedlemmar ("insnärjdhets") eller motsatsen ("frikoppling") – och om allvarliga konflikter döljs eller aldrig löses. De har också utvecklat intervjuetoder för att bedöma "alexitymi" (oförmåga att beskriva känslor) och andra för psykosomatiska tillstånd relevanta drag hos familjemedlemmarna. De menar på basis av intervjuer med 55 familjer i vilka minst ett av barnen hade en psykosomatisk sjukdom (excem, astma, ulcerös colit eller Crohns sjukdom) att det som framför allt karakteriserar psykosomatiska familjer är alexitymi och

narcissistiska störningar. Man avstår från att spekulera i vad som är orsak och vad som är verkan. För behandlingen är den frågan ganska ointressant och dessutom rör det sig ju säkert om "cirkulär" kausalitet.

Man menar att hela familjen måste behandlas och säger också att det inledande i och för sig nödvändiga individualterapeutiska skedet inte får bli för långt – då kan det bli svårt att genomföra en verksam familjeterapi. Man varnar också för ett renodlat psykodynamiskt angreppssätt – terapin måste på ett konkret sätt få igång en "systemförändring" i familjen.

Vad som är nytt i denna bok är framför allt principerna för behandling. Det vimlar av bra fallbeskrivningar, och författarna talar med många års erfarenhet av familjeterapi. De redovisar också ärligt familjer som de *inte* lyckas med. Boken är av stort intresse för alla som sysslar med psykosomatisk medicin och vill ha en sammanfattning av "Heidelbergsskolans" teorier och även för alla som vill veta mera om familjeterapi.

Töres Theorell

Kontroll i och kontroll över arbetet

GUNNAR ARONSSON

Arbetspsykologi. Stress- och kvalitationsperspektiv

Studentlitteratur, Lund, 1987.

Gunnar Aronsson har varit mycket aktiv när det gäller att fundera kring arbetsorganisation och stress i arbetet. Hans avhandling utgjorde ett viktigt teoretiskt modellbyggande kring detta ämne, och när han nu kommer med en lärobokslänkande produkt hälsar man denna med stor glädje. Det centrala temat i boken är konsekvenserna av separationen mellan arbetets planerande och

verkställande aspekter (Taylorism) när det gäller kvalifikationskrav och kompetensutveckling, stressreaktioner och hälsa. Här finns en analys av alla de centrala begreppen, både teoretiskt och historiskt.

Fortfarande är det i stort sett Frederic Taylors princip om "arbetsdelning" som är vägledande i en stor del av den industriella produktionen. I vissa delar av tillverkningsindustrin satsar man mycket på att utbilda sina arbetare vilket innebär ökande kompetens hos dessa. I dessa industrier har man inget bruk för arbetare som endast är utbildade för enkla delmoment, utan dessa riskerar med en krympande arbetsmarknad givetvis att bli arbetslösa. Arbetslöshetsshotet är en aspekt som Aronsson inte diskuterar så mycket – det faller något utanför bokens ämne men borde ändå ha tagits upp litet mera eftersom hotet om arbetslöshet påverkar den psykosociala arbetsmiljön.

Första delen av boken beskriver betydelsen av möjligheterna att kunna påverka beslut och utveckla ny kunskap för arbetarens hälsa i vid mening men även för produktionen. Den andra delen är mera futuristisk och spekulerar bl a över konsekvenserna av ny teknik och nya trender i demokratiutvecklingen. Aronsson konstaterar (i ett citat från Gardell och Gustavson) att våra arbetsdemokratilagor (som kräver entydiga och precisa regler) tvingar oss in i att enbart syssla med "mätbara" frågor, varför tex frågan om monoton och stress knuffas undan. En konsekvens av detta blir att arbetsmiljöfrågorna förvandlas till mät- och tolkningsproblem som kräver experter. Frågan om de anställdas hälsa avgörs inte av dem själva.

Han diskuterar också om robotisering och datorisering kommer att utarma arbetsinnehållet och göra oss alla mera beroende av experter. En sådan utveckling skulle gå rakt emot allt som den psykosociala forskningen pekar ut som bra.

Aronsson menar att man i forsk-

ningen i fortsättningen måste skilja på kontroll *över* och kontroll *i* arbetet, vilket kan vara en tankeställare för oss som sysslar med sådant. Att man har kontroll i arbetet innebär ju inte att man har kontroll över det. Författaren tar fram SAF:s satsning på "Den Nya Fabriken" som ett exempel på detta. "Den Nya Fabriken" innebär att en koncern delas upp i många delvis autonoma delföretag med eget ekonomiskt ansvar. Härigenom blir arbetarna mera direkt ansvariga i beslut som fattas. Men Aronsson pekar på att koncernledningen får tid över för att ännu fastare hålla i den större planeringen. För de anställda blir det mera kontroll i men samtidigt mindre kontroll över hela arbetsprocessen.

Den här boken väcker många tankar och kommer att stimulera många till debatt. Aronsson har en mycket skicklig dialektisk stil som tar fram de centrala frågeställningarna.

Töres Theorell

Bra kunskapsöversikt om barn och handikapp

BARBRO JÖBERGER

Varför just jag? Att vara handikappad eller att få ett handikappat barn.

"Varför just jag?" är en lättläst skrift som behandlar hur ett handikapp kan påverka en person under olika skeden i livet och hur det kan upplevas att få ett handikappat barn. Boken ger en sammanfattning av den kunskap som finns på området och refererar både till undersökningar som gjorts och till människors personliga upplevelser. Skriften tar upp barns utvecklingsstadier och vilka svårigheter handikapp kan medföra för barnet och familjen i respektive stadier. Bl.a. tas 9-årskrisen upp – den tidpunkt då handikappet får en innebörd för barnet.

Ett kapitel handlar om den psykiska krisen – byggd på Johan Kullbergs böcker i detta ämne. Ett annat kapitel behandlar föräldrars sorg i samband med att de får ett handikappat barn. Dvs sorgen över det drömda friska barnet och arbetet med att acceptera det verkliga barnet.

Kunskapsöversikten är skriven på ett lättfattligt sätt och varvas med enskilda personers berättelser. Bl.a. berättar ett föräldrarpar om hur det har varit att få två handikappade barn. En synskadad man berättar om sina erfarenheter av att vara handikappad. Boken innehåller också dikter som på ett koncentrerat sätt blixbelyser handikappade personers situation och känslor.

Boken rekommenderas att läsas av personer som arbetar inom barn och handikappomsorg. Bemötande av människor i kris är ett grannlaga arbete och den här boken ger många värdefulla tankar som man kan ta till sig.

Gunnel Pehrsson

Barns förhållande till döden

MARE TAMM

Barnet och döden

Barnet och döden ger en översikt av den kunskap som finns om barns förhållande till döden – dvs barns föreställningar om döden, barn och sorg och det döende barnet. Den behandlar också hur läraren kan ta upp döden med sina elever, hur familjen till ett döende barn påverkas och bör bemötas samt vårdpersonalens situation i samband med vård av döende barn.

Mare Tamm beskriver vilken föreställning barn i olika åldrar har om döden. Under barndomstiden, dvs fram till 7–8-årsåldern är rädslan att bli övergiven den stora skrällen. Från 8-årsåldern är barnets uppfattning mer biologiskt orienterat. Det går upp för barnet att döden kommer att drabba alla.

Boken tar också upp den situation barn befinner sig i som förlorar någon viktig person. Författaren framhåller vikten av att barn får bli delaktiga – se de vuxnas sorg, få träffa den sjuke, vara med på begravningen etc. Hon pekar också på att barn i lägre åldrar inte så ofta sörjer med tårar, utan med handlingar – hyperaktivitet eller passivitet och kanske med psykosomatiska symtom.

Det är viktigt att barn som förlorat en anhörig får förståelse i skolan och chans till kommunikation. Om barnet har svårt att tala om vad som hänt kan indirekt kommunikation som teckningar, läsning av skönlitteratur etc, kanske vara ett sätt att bearbeta upplevelserna.

För det sjuka och döende barnet är öppenhet och uppriktighet a och o. Barn vet hur det är fatt med dem. Det är de vuxna som förnekar. Alla utsagda beteenden hos omgivningen skvallrar. Vad barn skall få för information beror på deras ålder. Barn är rädda för olika saker i olika åldersperioder och det är viktigt att ta konsekvensen av den kunskapen och ha en öppen kommunikation med barnet. Separationsångesten är det svåra för små barn. Kroppens sönderfall, smärta och obehag för litet äldre barn. I tonåren blir dödsångesten personlig.

Kapitlet om familjen och det döende barnet tar upp den psykiska kris familjen kommer i då deras barn är obotligt sjukt. Familjen står nu inför en gigantisk uppgift att i det katastrofala som hänt också kunna stötta sitt barn.

Boken avslutas med ett kapitel om vårdpersonalen och det döende barnet. Författaren tar här upp vikten av att personalen försöker stötta hela familjen, dvs såväl föräldrar, syskon som det sjuka barnet. Det är viktigt att vårdpersonalen har kunskap om människor i kris och att man kan samspela med familjen. Avsnittet behandlar också vårdpersonalens behov av stöd som kan tillgodoses genom regelbundna samtal personalen emellan.

Boken är ganska teoretisk och ibland något onyanserad i sina råd. Den ger dock en bra översikt över den kunskap som finns på området. Boken kan rekommenderas till personal inom barnsjukvård men också till personal i övriga verksamheter som har med barn och ungdomar att göra.

Gunnel Pehrsson

Vård i livets slutskede – ett angeläget vårdprogram från långvårdskliniken i Trollhättan

M FREDRIKSSON, P KIDE, S SKINNSTAD

Vård i livets slutskede,

56 s. Utbildningsproduktion AB, 1987.
ISBN 91-568-0735X.

Vårdprogrammet är en lokal överenskommelse inom Älvsborgs norra landsting. Det innehåller riktlinjer för medicinskt handlande och vårdinsatser beträffande vård i livets slutskede.

Inom vårdprogrammets ram rymms även anhöriga till döende patienter samt den personal av olika kategorier, som finns runt den döende. I inledningen betonas individuell helhetsyn som en grundtanke.

I de följande kapitlen tas bl a upp attitydförändringar vad gäller döden som tidigare betraktades som det naturliga slutet och som tabubelagts en längre tid. Döendet definieras som en brytpunkt, då vårdens inriktning ändras mot att ge en god livskvalité. Kroppsliga funktioners förändringar beskrivs.

I fortsättningen diskuteras hur den fysiologiska och psykologiska omvårdnaden måste vara individuell och ske med empati. Smärt- och ångestlindringens stora betydelse betonas samt ges synpunkter på vätske- och näringsproblematiken, varvid ges direkta råd.

Vårdmiljöns utformning beskrivs liksom alternativa vårdformer som hemsjukvård. Författarna diskuterar anhörigas, läkares och övrig hälso- och sjukvårdspersonals roll och betydelse.

Vikten av personalens medvetenhet om den egna döden betonas och olika råd för att öka självkännedom och insikt.

Olika resurspersoner behövs liksom utbildning. Många goda och heltäckande råd ges rörande olika problem som kan uppstå.

Personligen saknar jag dock en rekommendation av morfonoscopolamin vid lindring av ångestskapande slembildning. Rekommenderas verkligen fortfarande kombinationsbehandling med neuroleptika i smärtlindringen? Tycker också att man bör poängtera nödvändigheten av profylax med antiemetika och medel mot obstipation före opiatbehandling.

Som resursperson saknar jag kuratorn kanske även arbetsterapeut och sjukgymnast.

Ett bra och välskrivet vårdprogram som behandlar ett svårt ämne i en lättläst bok. Förtjänar spridning till andra kliniker och kan med fördel användas i olika vårdutbildningar.

Sonja Muzikants

En utsiktspunkt över barnens villkor

ARNMAN G, JÖNSSON I (red):
Barns villkor – samhällets spegel.

Allmänna Barnhuset, Studentlitteratur. 1987.

I mars 1985 anordnade Allmänna Barnhuset i samarbete med de båda redaktörerna, verksamma vid Sociologiska institutionen i Lund, en konferens över temat "Barnens villkor och utslagning". Föredragen vid konferensen samt tre fristående inlägg har nu utkommit i bokform.

Bokens kapitel ger tillsammans en varierad bild av samhällsområden

som otvivelaktigt har betydelse för barns villkor. Per Holmberg betonar särskilt barnperspektivet, som han finner illa tillgodosett idag: det är vuxna som för barns talan, ofta mer styrda av sina egna problem än av barnens. Barnens genuina synpunkter kommer sällan fram. Barns välfärd ses inte som ett mål i sig utan som viktig främst i förhållande till vuxnas behov.

Utbildningssystemet behandlas i flera inlägg. Att finna en gemensam nämnare för dessa olika avsnitt är inte alldeles lätt, men en sammanhållande faktor skulle kunna vara den pedagogiska verksamhetens latent funktioner. Det gäller här effekter som aldrig nämns i officiella mål och inte heller är så lätta att se. Skolan kan sålunda uppfattas som ett svar på svårigheterna att sysselsätta barnen i arbetslivet (Bengt Sandin, Stig Eriksson) eller som en institution som inte lyckats åstadkomma den jämlikhet skolreformatörerna förväntade sig (Göran Arman & Ingrid Jönsson). Förskolan belyses ur perspektivet av en dold sortering där individen lär sig att antingen bli ledare eller underkasta sig andras ledarskap (Eva-Mari Köhler).

Boendefrågor diskuteras av Inga-Lisa Sangregorio, som behandlar bostadspolitikens segregationseffekter, och Eva Lis Bjurman som studerat barns fritidsvanor i olika Stockholmsförorter. Boendemiljön berörs också av Elisabet Näsman, som dock i huvudsak uppehåller sig vid föräldrars lönearbete och hur detta påverkar barnen.

I ett avsnitt om forskning om invandrarbarn efterlyser Filipe Faria integration och artikulering av de kunskaper som finns om dagens samhälle, snarare än nya teorier. Forskning om invandrarproblematik blir relevant först om den inordnas i vårt allmänna samhälls- och socialvetenskapliga kunnande.

Per Holmberg avslutar boken med en sammanfattande analys av de tidigare inläggen.

Boende, utbildning, arbetsliv, social skiktning – detta är de huvudområden som återkommer och som ses som styrande för barns chanser i livet. Mycket är väl inte att invända mot detta. Skall något kritiseras är det möjligen att en ännu djupare problematisering hade varit av värde. Vad är det egentligen som händer när barn slås ut eller lyckas väl? Hur obönhörligt fungerar mekanismerna? Vilka bakomliggande faktorer är verksamma? Är det sant allt som sägs? Kan andra områden som inte blivit belysta vara lika viktiga? Ett par exempel som faller mig in: har utslagning något att göra med förekomsten eller frånvaron av en egen familjehistoria, tradition, livsstil (så här är det med oss, så här är

vi, så gör vi)? Kan den ha samband med det egna förhållningssättet till livet: är livet något man passist drabbas av eller ett personligt äventyr?

Det är emellertid mycket krävt att en konferensrapport, som måste redovisa en rad kanske disparata inlägg, skall belysa alla väsentliga faktorer på ett systematiskt, ingående sätt. I boken framkommer viktiga tankegångar och resonemang som den intresserade kan diskutera vidare, söka underbygga eller invända mot. Allt i boken är inte nytt, men Per Holmbergs avslutande kommentar lyfter på ett utmärkt sätt upp innehållet till en ny samlad utsiktspunkt.

Dagmar Lagerberg

Våra recensenter

Professor *Töres Theorell* är verksam vid Statens institut för psykosocial miljömedicin, Stockholm, *Gunnel Pehrsson* högskoleadjunkt vid socialmedicinska institutionen i Uppsala, *Sonja Muzikants* överläkare vid långvårdskliniken, Tumba sjukhus, *Dagmar Lagerberg* docent och verksam vid barnhälsovården, Akademiska sjukhuset, Uppsala.

socialmedicinsk tidskrift

ISSN 0037-833 X

Priser (inklusive moms)

Prenumeration

Helår kr 160:–

Studerande helår kr 90:–

Lösnummer kr 26:–

Tidskriften utkommer med 7 nummer per år (därav tre dubbelnummer).

Kopiering av hela eller delar av tidskriften tillåts ej utan skriftligt medgivande från redaktionen.

Utgivningsplan 1988

Nummer	1	2	3–4	5–6	7–8	9	10
Utkommer	21/1	18/2	11/4	1/6	1/9	20/10	24/11
Sista manusdag för							
annonser:	7/12	25/1	14/3	2/5	8/8	26/9	31/10

Expedition och Prenumerationer

Färjestadsvägen 18, 161 54 Bromma

Tel. 08/37 99 10 må–to 10.00–16.00 Postgiro 1179-1

Redaktion

Slättervägen 38, 178 00 Ekerö

Tel 0756/346 60

Annonsspriser:

Omslagets andra och tredje sida kr 2 900, fjärde sida kr 3 200,

helsida kr 2 700, halvsida kr 1 600, kvartsida kr 1 000.

Spalthöjd 210 mm, spaltbredd 70 mm,

sidans bredd (2 spalter) 150 mm.

Tryckeri: Norstedts Tryckeri, Stockholm 1988.